

Наукові перспективи
Видавнича група

ВІСНИК НАУКИ ТА ОСВІТИ

ISSN 2786-6165 (ONLINE)

*З Різдвом
Христовим
та Новим роком!*

Bulletin of Science and Education

№ 12(42) 2025

Видавнича група «Наукові перспективи»

Християнська академія педагогічних наук України

«Вісник науки та освіти»

№ 12(42) 2025

Київ – 2025

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

"Bulletin of Science and Education"

№ 12(42) 2025

Kyiv – 2025

«Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)»: журнал. 2025. № 12(42) 2025. С. 3236

Рекомендовано до видавництва Всеукраїнською Асамблеєю докторів наук з державного управління (Рішення від 31.12.2025, № 11/12-25)

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України 10.10.2022 № 894 журналу присвоєні категорії "Б" із історії та археології (спеціальність - 032 Історія та археологія) та педагогіки (спеціальність - 011 Освітні, педагогічні науки)

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 23.12.2022 № 1166 журналу присвоєна категорія Б з філології (спеціальність - 035 філологія)

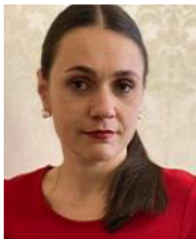
Журнал видається за підтримки Інституту філософії та соціології Національної академії наук Азербайджану, Всеукраїнської асоціації педагогів і психологів з духовно-морального виховання та Всеукраїнської асамблеї докторів наук з державного управління

Журнал публікує наукові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів філології, соціології, науки про освіту, історії, археології, а, також, культурології та мистецтвознавства з метою їх впровадження у сучасний науково-освітній простір.

Цільова аудиторія: вчені, лінгвісти, літературознавці, перекладачі, мистецтвознавці, культурознавці, педагоги, соціологи, історики, археологи, а, також, інші фахівці з різних сфер життєдіяльності суспільства, де знаходить застосування тематика наукового журналу

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar

Головний редактор: Гурко Олена Василівна - доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, (Дніпро, Україна)

Редакційна колегія:

- ✚ Александрова (Верба) Оксана Олександрівна – доктор мистецтвознавства, доцент, професор кафедри теорії музики Харківського національного університету імені І. П. Котляревського, (Харків, Україна)
- ✚ Афонін Едуард Андрійович - доктор соціологічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, (Київ, Україна)
- ✚ Булатов Валерій Анатолійович - старший викладач кафедри дизайну Українського гуманітарного інституту, член спілки дизайнерів України
- ✚ Вакулик Ірина Іванівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)
- ✚ Волошенко Марина Олександрівна – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи, Національний університет "Одеська політехніка" (Одеса, Україна)
- ✚ Вуколова Катерина Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології та перекладу Білоцерківського національного аграрного університету (Біла Церква, Україна), доцент Дніпровського відділення центру наукових досліджень та викладання іноземних мов Національної академії наук України, Дніпро, Україна (Дніпро, Україна)
- ✚ Головня Алла Василівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✚ Гончарук Віталій Володимирович – к.пед.н., старший викладач кафедри хімії та екології «Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини», (м. Умань, Україна)
- ✚ Ісайкіна Олена Дмитрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету, член Спілки краєзнавців України (Київ, Україна)
- ✚ Колмикова Олена Олександрівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Дунайського інституту Національного університету "Одеська морська академія" (Одеса, Україна)
- ✚ Котельницький Назар Анатолійович - кандидат історичних наук, доцент кафедри права Чернігівського інституту інформації, бізнесу та права Міжнародного науково - технічного університету імені академіка Юрія Бугая, член - кореспондент Центру українських досліджень Інституту Європи РАН (Чернігів, Україна)

- ✦ Кошетар Уляна Петрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри української мови та культури Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✦ Кулікова Тетяна Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри фізичного виховання та здоров'я людини, методист Обласного коледжу „Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А. С. Макаренка“ Полтавської обласної ради; Експерт Державної Служби якості освіти з питань акредитаційної експертизи освітньо-професійних програм фахової передвищої освіти; Член Української асоціації дослідників освіти (Кременчук, Україна)
- ✦ Куриш Наталія Костянтинівна – кандидат педагогічних наук, заступник директора з науково-навчальної роботи, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (Чернівці, Україна)
- ✦ Линтвар Ольга Миколаївна - кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✦ Литвинська Світлана Віталіївна - кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови та культури Національного авіаційного університету, (Київ, Україна)
- ✦ Матійчин Ірина Мстиславівна – кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри методики музичного виховання і диригування Навчально-наукового інституту музичного мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Дрогобич, Україна)
- ✦ Матяш Ольга Іванівна - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри алгебри і методики навчання математики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна)
- ✦ Мацько Віталій Петрович - доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та літератури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (Хмельницький, Україна)
- ✦ Михайленко Любов Федорівна - доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри алгебри і методики навчання математики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна)
- ✦ Михальчук Роман Юрійович - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії Рівненського державного гуманітарного університету (Рівне, Україна)
- ✦ Мізюк Вікторія Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності Ізмаїльського державного гуманітарного університету (Ізмаїл, Україна)
- ✦ Міщенко Ірина Іванівна - кандидат мистецтвознавства, доцент, Заслужений працівник культури України, член Національної спілки художників України, доцент кафедри мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (Київ, Україна)
- ✦ Ніколаєв Микола Ілліч - доктор історичних наук, професор кафедри історії на методикі її навчання Ізмаїльського державного гуманітарного університету (Одеса, Україна)
- ✦ Новік Крістіна Іванівна - координатор освітньо-технологічних проєктів в TeachEd (Великобританія)
- ✦ Осова Ольга Олексіївна - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри іноземної філології Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (Харків, Україна)
- ✦ Палічук Юрій Іванович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри медицини катастроф та військової медицини Буковинського державного медичного університету (Чернівці, Україна)
- ✦ Потенко Людмила Олександрівна - кандидат філологічних наук, доцент, директор Черкаського інформаційно-учбового тренінгового центру Національного університету «Одеська юридична академія», доцент кафедри іноземних мов НУ «ОЮА», членкиня Центру українського-європейського наукового співробітництва (Одеса, Україна)
- ✦ Присяжнюк Олексій Миколайович - кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та методології науки ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна)
- ✦ Прокопович Лада Валеріївна - доктор філософських наук, професор кафедри культурології та філософії культури Національного університету «Одеська політехніка» (Одеса, Україна)
- ✦ Равлюк Тетяна Анатоліївна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
- ✦ Робак Ігор Юрійович - доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук Харківського національного медичного університету (Харків, Україна)
- ✦ Рубан Микола Юрійович - доктор філософії з історії та археології, член правління Луганського обласного об'єднання ВУТ "Просвіта" імені Тараса Шевченка, голова правління громадської організації "Фонд відновлення залізничної спадщини України" (Київ, Україна)
- ✦ Руденко Юлія Анатоліївна - доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики дошкільної освіти ДЗ "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського (Одеса, Україна)
- ✦ Сидоренко Сергій Іванович - кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✦ Синявська Олена Олександрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Одеса, Україна)
- ✦ Січкаренко Галина Геннадіївна - доктор історичних наук, доцент, професор кафедри документознавства та інформаційної діяльності Державного університету телекомунікацій (Київ, Україна)
- ✦ Скляр Ірина Олександрівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології, доцент кафедри світової літератури Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ Донбаський Державний педагогічний університет, постдокторант (м. Дніпро, Україна)
- ✦ Степанова Наталія Михайлівна - кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти, заступник з науки директора ННІ педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (Черкаси, Україна)

- ✚ Стратулат Наталія Вікторівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування (Київ, Україна)
- ✚ Супрун Володимир Миколайович – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри журналістики та українознавства Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
- ✚ Тележкіна Олеся Олександрівна - доктор філологічних наук (спеціальність "Українська мова"), доцент, професор кафедри мовної підготовки, педагогіки та психології Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова, (Харків, Україна)
- ✚ Толочко Світлана Вікторівна – доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна)
- ✚ Хитровська Юлія Валентинівна - доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (Київ, Україна)
- ✚ Федотова Оксана Олегівна - доктор історичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри інформаційної діяльності Маріупольського державного університету (Київ, Україна)
- ✚ Чікарькова Марія Юрійвна - доктор філософських наук (спец. "філософія культури"), професор кафедри філософії та культурології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна)
- ✚ Шандра Наталія Андріївна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, Україна)
- ✚ Шевель Інна Петрівна - кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв (Київ, Україна)
- ✚ Шеремет Інеса Володимирівна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри медикобіологічних та валеологічних основ охорони життя і здоров'я Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
- ✚ Шологон Лілія Іванівна - доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії Центральної та Східної Європи і спеціальних галузей історичної науки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ, Україна)
- ✚ Щербак Олена Володимирівна - кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри прикладної лінгвістики Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Миколаїв, Україна)
- ✚ Ярослав Сирник - доцент кафедри етнології та культурної антропології Вроцлавського університету (Вроцлав, Польща)

Статті розміщені в авторській редакції.
Відповідальність за зміст та орфографію поданих матеріалів несуть автори.

ЗМІСТ

СЕРІЯ «ФІЛОЛОГІЯ»

- Khalabuzar O.A., Dubrova O.V., Shkola I.V.** 36
PHONETIC FEATURES OF SPEECH AS A CHARACTER-CREATIVE DEVICE (BASED ON THE MATERIAL OF THE SPEECH ANALYSIS OF THE CHARACTERS OF THE "LORD OF THE RINGS" TRILOGY)
- Kostiuk Yu.M.** 53
INTERNET COMMUNICATION AS A SOURCE FOR LINGUISTIC RESEARCH: TERMS, FEATURES, GENRES
- Kurashyna A.V.** 64
LEXICAL AND GRAMMATICAL FEATURES OF DISSENTING OPINIONS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
- Lemberskyi O.Yu., Lysenko Ye.A.** 78
TEACHING READING SKILLS IN A FOREIGN LANGUAGE AT A NON-LINGUISTIC UNIVERSITY
- Navolokina A.** 91
FOREIGN LANGUAGE AS A TOOL FOR EFFECTIVE MARKETING COMMUNICATION IN THE INTERNATIONAL BUSINESS ENVIRONMENT
- Pryma V.** 102
THE A-TO-Z DESIGN TERMINOLOGY: ESSENTIAL ENGLISH VOCABULARY FOR DESIGNERS
- Savina Yu.O., Vvedenska T.Yu., Stoliarska O.V., Shabanova K.I., Anabtavi M.S.** 112
TERMINOLOGY IN THE TEXTS OF MARKETING ANALYTICS: BASED ON MARKETING ANALYSIS OF STARBUCKS

- Тимчук Л.І.** 2635
СИНЕРГІЯ ПРОСВІТИ І МИСТЕЦТВА В ЦИВІЛІЗАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ БУКОВИНИ
- Ткачишин Н.В.** 2645
БОГОСЛОВСЬКА ОСВІТА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗВО УКРАЇНИ (90-ТІ РР. ХХ СТ. – ПЕРША ЧВЕРТЬ ХХІ СТ.)
- Товканець О.С.** 2657
ПРОГНОСТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ
- Тома В.О., Шпаляренко Ю.А.** 2670
ФЕНОМЕН «КРЕАТИВНОСТІ» УЧНІВ МОЛОДШОЇ ШКОЛИ: СУТНІСТЬ, ЧИННИКИ, МЕТОДИКА РОЗВИТКУ
- Тормахова В.М., Пістунінова Т.В.** 2681
ФОРМОУТВОРЕННЯ В ЕСТРАДНИХ ПІСНЯХ ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ В КУРСІ АНАЛІЗУ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ
- Удовиченко Л.М.** 2693
КАЛІГРАФІЯ ЯК ЗАБУТА ОСВІТНЯ ПРАКТИКА КОГНІТИВНІ ТА ЕСТЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОВЕРНЕННЯ КАЛІГРАФІЇ В ПОЧАТКОВУ ОСВІТУ
- Червінська І.Б., Пінчук Н.Я.** 2704
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ
- Шехавцова С.О., Чжан Яоюй** 2719
СТИМУЛЮВАННЯ МОТИВАЦІЇ ЩОДО СТВОРЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВА В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ

УДК 373.3:37.091.33:159.953

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-12\(42\)-2693-2703](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-12(42)-2693-2703)

Удовиченко Лариса Миколаївна доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри східної культури і літератури, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0002-5698-557X>

КАЛІГРАФІЯ ЯК ЗАБУТА ОСВІТНЯ ПРАКТИКА

Когнітивні та естетичні передумови повернення каліграфії в початкову освіту

Анотація. У статті здійснено міждисциплінарний аналіз каліграфії в початковій освіті крізь призму сучасних нейрокогнітивних досліджень, педагогічних підходів і естетичних концепцій. Обґрунтовано тезу, що рукописне письмо доцільно розглядати не як допоміжну або застарілу навичку, а як цілісну освітню практику, здатну підтримувати розвиток мислення, довільної уваги та культури роботи з текстом. Показано, що каліграфічне письмо залучає складні сенсомоторні й мовні механізми, сприяє формуванню стійких ментальних репрезентацій графем, розвитку виконавчих функцій і глибшому семантичному опрацюванню навчального матеріалу. Метою дослідження є окреслення когнітивних і естетичних передумов повернення каліграфії в сучасну початкову школу та аргументація її потенціалу як компенсаторної практики в умовах технологічного прискорення освітніх процесів. Особливу увагу приділено педагогічній актуальності каліграфії в цифрову епоху, коли посилюються прояви кліпового мислення та скорочується тривалість концентрації. У поєднанні з практиками глибокого, повільного читання каліграфія інтерпретується як засіб формування культури зосередженості, саморегуляції та внутрішньої дисципліни навчання.

Окреслено естетичний вимір каліграфії на матеріалі східних традицій письма та європейської рукописної культури: ритм, ясність і впорядкованість письма постають не декором, а способом організації мислення і відповідального ставлення до тексту. Зроблено висновок, що осмислене повернення каліграфії (або її елементів) у початкову освіту не є реставрацією минулого, а становить конструктивну відповідь на виклики цифрової трансформації навчання. У перспективі цифровізації та штучного інтелекту такі практики постають як повільні технології освіти. Визначено перспективи подальших методичних розробок і емпіричних досліджень

довготривалого впливу каліграфічного письма на когнітивний та особистісний розвиток учнів.

Ключові слова: естетичне виховання, каліграфія, кліпове мислення, когнітивний розвиток, культура письма, початкова освіта, рукописне письмо, увага.

Udovychenko Larysa Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Oriental Culture and Literature, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0002-5698-557X>

**CALLIGRAPHY AS A FORGOTTEN
EDUCATIONAL PRACTICE**
*Cognitive and Aesthetic Preconditions for the
Reintroduction of Calligraphy in Primary Education*

Abstract. The article presents an interdisciplinary analysis of calligraphy in primary education from the perspectives of contemporary neuroscience, pedagogy, and aesthetic theory. It argues that handwriting should be treated not as an auxiliary or obsolete skill but as a holistic educational practice that supports thinking, sustained attention, and a culture of working with texts. The study shows that calligraphic handwriting engages sensorimotor and language mechanisms, supports stable grapheme representations, strengthens executive functions, and promotes deeper semantic processing of learning material. It also highlights handwriting as a medium of cultural memory and embodied learning. The purpose is to outline the cognitive and aesthetic preconditions for reintroducing calligraphy in today's primary school and to justify its value as a compensatory practice amid technological acceleration in education. Special attention is given to the digital-age context, where clip thinking intensifies and concentration shortens.

Combined with deep and slow reading, calligraphy is interpreted as a tool for cultivating concentration, self-regulation, and reflective learning habits. Its aesthetic dimension is discussed with reference to East Asian writing traditions and European manuscript culture, where rhythm, clarity, and orderliness function not as decoration but as ways of organizing thought and fostering responsibility toward the text. It is concluded that a reflective reintroduction of calligraphy (or its elements) is not a return to the past but a constructive response to digital transformation. In the era of digitalization and AI, such practices can be understood as slow technologies of education. The article identifies prospects for methodological design and empirical research on the long-term effects of calligraphic handwriting on pupils' cognitive and personal development.

Keywords: aesthetic education, attention, calligraphy, clip thinking, cognitive development, handwriting, primary education, writing culture.

Постановка проблеми. Упродовж останніх десятиліть у багатьох освітніх системах світу спостерігається системна трансформація статусу письма в початковій школі. Рукописне письмо, яке впродовж століть виконувало функцію не лише засобу фіксації мовлення, а й фундаментального інструмента формування мислення, поступово витісняється швидкими, технічно зручними формами письмової комунікації. Рішення про ранній перехід учнів до письма кульковими ручками, а згодом і до цифрових способів введення тексту, зазвичай аргументується міркуваннями ефективності, адаптації до цифрового середовища та практичної доцільності. Водночас такі рішення рідко супроводжуються глибоким педагогічним і когнітивним аналізом наслідків відмови від каліграфії як цілісної освітньої практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У традиційній шкільній культурі письмо ніколи не зводилося до механічної навички. Каліграфія була інтегрованою формою навчальної діяльності, що поєднувала тілесний досвід, мисленнєву зосередженість і естетичне відчуття форми. Якість письма розглядалася як вияв внутрішньої організованості, дисципліни мислення та поваги до знання. Ця логіка простежується як у класичних європейських освітніх традиціях, так і в позаєвропейських культурах, де письмо набувало статусу високої культурної практики [1].

Особливо виразно естетико-педагогічний потенціал каліграфії проявляється у східних традиціях письма. У японській та китайській культурі каліграфічний ієрогліф не є додатком до зображення або декоративним елементом; він становить саму основу композиції, в якій порожнеча, ритм і баланс мають не менше значення, ніж лінія чи знак [2]. Каліграфія тут виступає формою самозосередження, дисципліни руху і мислення, а водночас – способом естетичного пізнання світу. Такий підхід дозволяє розглядати письмо як практику, що формує не лише навички, а й тип уваги, характер сприйняття та ставлення до форми.

Європейська рукописна традиція, зокрема середньовічні манускрипти, також засвідчує, що естетика письма була нормою, а не винятком. Високий рівень каліграфічної впорядкованості простежується не лише в богословських або літературних текстах, а й у цілком утилітарних документах – хроніках, рахункових і бухгалтерських книгах. Навіть записи господарського характеру вирізнялися чіткістю, ритмічністю й візуальною гармонією, що свідчить про глибоко вкорінену культуру письма як способу мислення і впорядкування реальності [3].

У сучасних умовах цифрової перенасиченості освіти ця культура письма зазнає суттєвого ослаблення. Дослідження в галузі нейронауки та когнітивної психології показують, що рукописне письмо активізує ширші й більш інтегровані нейронні мережі, ніж друкування на клавіатурі, і сприяє глибшому опрацюванню інформації, кращому запам'ятовуванню та розвитку виконавчих функцій [4;5]. Відмова від систематичної каліграфічної практики в початковій школі, таким чином, має не лише методичні, а й когнітивні наслідки.

Окрім когнітивного виміру, проблема каліграфії набуває особливої актуальності в контексті поширення кліпового мислення та дефіциту тривалої уваги. Освітні практики, засновані на повільності, ритмічності та зосередженості, дедалі більше виявляються необхідним компенсаторним механізмом у цифрову епоху. У цьому сенсі каліграфія, поряд із практиками глибокого читання, може розглядатися як педагогічний інструмент формування культури уваги й внутрішньої дисципліни навчання.

Мета статті – аналіз каліграфії як забутої освітньої практики крізь призму сучасних нейрокогнітивних досліджень, педагогічних концепцій та естетичних підходів. Завданнями дослідження є: окреслення історико-педагогічного контексту функціонування каліграфії в початковій школі; узагальнення наукових даних щодо впливу рукописного письма на когнітивний розвиток дитини; аналіз педагогічного та естетичного потенціалу каліграфії в умовах цифрової трансформації освіти; визначення перспектив її осмисленої інтеграції в сучасну освітню практику.

Виклад основного матеріалу.

1. Каліграфія як освітня практика: історико-педагогічний контекст.

Упродовж тривалого історичного періоду рукописне письмо в освітній традиції виконувало функцію, що істотно перевищувала утилітарну потребу фіксації мовлення. Письмо було способом упорядкування досвіду, дисциплінування думки та входження в культуру тексту як особливу форму соціальної пам'яті. У цьому сенсі каліграфія постає не «додатковою навичкою», а елементом ширшої культурно-освітньої практики, де форма письма пов'язана зі способом мислення, темпом навчання та ціннісним ставленням до знання [1; 2].

У традиційній школі каліграфічне письмо засвоювалося поступово, у режимі повільного, повторюваного тренування, що передбачає зосередженість на пропорціях, ритмі, натиску, інтервалах. Такий тип діяльності формував не лише моторні навички, а й установку на послідовність, точність і самоконтроль. Саме тому каліграфія історично функціонувала як «школа форми» – дисципліна, що робила видимою внутрішню організацію

мислення через зовнішню організацію письма. У педагогічному плані це означало виховання здатності працювати з матеріалом не поспіхом, а через уважне «вбудовування» елементів у цілість.

Особливо промовистим є той факт, що культура каліграфічної впорядкованості історично поширювалася не лише на тексти високих жанрів (книжні рукописи, богословські чи літературні твори), а й на цілком утилітарні документи: адміністративні записи, рахункові книги, бухгалтерські реєстри. Естетика письма тут виступала не декором, а формою організації реальності: чіткість і ритмічність записів задавали логіку обліку, забезпечували читабельність, відтворюваність, довіру до документа. У цьому проявляється важлива культурно-педагогічна закономірність: письмо – це не тільки «носіє змісту», а й технологія впорядкування світу через впорядкування знака [3; 6].

Європейська рукописна традиція, представлена середньовічними та ранньомодерними манускриптами, які зберігаються в бібліотеках і архівах, демонструє високий рівень стандартизації та одночасно майстерності письма. Її масовість свідчить, що каліграфічність була не випадковим естетизмом окремих писарів, а нормою професійної культури письма. Водночас у таких практиках відчутна й освітня логіка: каліграфія як регулярна справа готувала людину до довготривалої праці з текстом, до уважного читання та точного відтворення смислів.

Починаючи з другої половини ХХ століття, статус каліграфії в шкільній освіті поступово змінюється. Масове поширення кулькових ручок, орієнтація на швидкість письма та прагматизація навчального процесу призводять до зменшення уваги до форми літери як такої. Подальша цифровізація й зростання ролі клавіатурного введення тексту ще більше підсилюють тенденцію до витіснення рукописної практики. У результаті письмо все частіше редукується до функції швидкої передачі інформації, тоді як його формувальний потенціал (когнітивний, виховний, естетичний) відходить на периферію освітнього дискурсу.

Отже, історико-педагогічна перспектива дозволяє побачити: каліграфія є культурно вкоріненою практикою, яка формувала «режими уваги» та навчальної дисципліни, підтримувала етику точності й повагу до форми. Саме тому сучасне повернення каліграфії (або її елементів) у початкову освіту доцільно мислити не як реставрацію «старого», а як осмислену відповідь на дефіцит упорядкованості, тривалості та форми в освітньому досвіді дітей цифрової епохи.

2. Нейрокогнітивні основи рукописного письма.

У сучасних дослідженнях у галузі нейронауки та когнітивної психології письмо від руки розглядається як складна багатокomпонентна

діяльність, що інтегрує моторні, зорово-просторові, мовні та виконавчі функції мозку. На відміну від друкування на клавіатурі, рукописне письмо передбачає унікальну траєкторію руху для кожного графічного знака, постійний сенсомоторний зворотний зв'язок і безперервну координацію між рухом, зором і мисленням. Саме ця інтегративність робить письмо від руки когнітивно насиченою формою навчальної діяльності [4; 7; 8].

Нейровізуалізаційні дослідження показують, що під час рукописного письма активізуються ширші та більш пов'язані між собою нейронні мережі, ніж у разі друкування. До цього процесу залучаються не лише моторні зони кори, відповідальні за рухи кисті та пальців, а й ділянки, пов'язані з візуальним розпізнаванням символів, просторовою орієнтацією та мовною обробкою. Така синхронна активація сприяє формуванню стійких зв'язків між формою літери, її руховим відтворенням і семантичним значенням, що має принципове значення для початкового етапу оволодіння письмом і читанням [5].

Особливу роль у цьому процесі відіграє дрібна моторика. Розвиток точних, контрольованих рухів руки в молодшому шкільному віці тісно пов'язаний із розвитком виконавчих функцій – планування, гальмування імпульсивних дій, контролю уваги. Каліграфічне письмо, яке вимагає уповільненості, ритмічності та точності, створює умови для природного тренування цих функцій у межах навчальної діяльності. У нейропсихологічному сенсі письмо виступає тут не лише засобом засвоєння знань, а й механізмом загального когнітивного дозрівання [9].

Важливим аспектом нейрокогнітивного впливу рукописного письма є його роль у процесах запам'ятовування та розуміння інформації. Дослідження свідчать, що записування матеріалу від руки сприяє глибшому семантичному опрацюванню, ніж механічне введення тексту за допомогою клавіатури. Це пояснюється необхідністю відбору, структурування та перетворення інформації у власну графічну форму, що активізує процеси глибокого кодування і сприяє формуванню довготривалої пам'яті [10].

Порівняльні експериментальні дослідження також виявляють суттєві відмінності у характері уваги під час рукописного письма і друкування. Письмо від руки зазвичай відбувається в повільнішому темпі, що зменшує когнітивне перевантаження і дозволяє підтримувати тривалішу концентрацію. Натомість швидке друкування стимулює поверхневе фіксування інформації без її належної інтеграції в когнітивну структуру знань. Для початкової школи, де формуються базові навчальні стратегії, ця різниця має принципове педагогічне значення [11].

Окремої уваги заслуговує формування образу літери в мозку дитини. Рукописне відтворення графічних знаків сприяє створенню більш

стабільних і диференційованих ментальних репрезентацій, ніж пасивне розпізнавання або вибір символів на екрані. Завдяки цьому поліпшується не лише письмо, а й читання, правопис та здатність до візуального розрізнення подібних графем, що має безпосередній вплив на успішність навчання [10; 12].

Таким чином, результати сучасних нейрокогнітивних досліджень дозволяють розглядати каліграфію як педагогічно значущу практику, що підтримує комплексний розвиток мислення, уваги та пам'яті. Відмова від систематичного рукописного письма в початковій школі означає не просто зміну інструмента письма, а звуження спектра когнітивно насичених навчальних дій. У цьому контексті каліграфія набуває нового значення як освітній ресурс, актуальний навіть – і особливо – в умовах цифрової епохи.

3. Каліграфія в педагогіці початкової школи: увага, повільність і естетичний вимір навчання.

Однією з визначальних характеристик сучасного освітнього середовища є зростання фрагментарності мислення та скорочення тривалості довільної уваги учнів. Цифрові медіа формують звичку до швидкої зміни стимулів, поверхневого перегляду інформації й мінімальних когнітивних зусиль. У результаті традиційні освітні практики, що потребують зосередженості, ритмічності й часу, дедалі частіше сприймаються як неефективні або застарілі. Водночас саме ці якості – тривала увага, внутрішня дисципліна, здатність працювати з формою – є базовими для повноцінного навчання і розвитку мислення [13].

У цьому контексті каліграфія постає як педагогічна практика, що органічно протистоїть кліповому мисленню. Рукописне письмо не допускає поспіху: кожен елемент літери вимагає контролю руху, точності й послідовності. Така діяльність формує особливий режим уваги – не реактивний, а зосереджений і тривалий. На відміну від цифрового письма, де помилка легко усувається технічно, каліграфічне письмо робить процес навчання «видимим», змушуючи учня проживати кожен етап роботи з текстом [11].

Педагогічна цінність каліграфії полягає також у її тісному зв'язку з тілесним досвідом. Письмо від руки залучає всю руку, а не лише кінчики пальців, і створює відчуття фізичної присутності в навчальному процесі. Така тілесна залученість сприяє зниженню розсіяності, формуванню навчального ритму й розвитку саморегуляції. У початковій школі, де відбувається становлення базових навчальних стратегій, цей аспект має особливе значення [4; 7].

Каліграфія виявляє свою педагогічну ефективність і в поєднанні з практиками глибокого, повільного читання. Обидві діяльності ґрунтуються

на принципі тривалого контакту з текстом і протистоять поверхневому споживанню інформації. Повільне читання формує здатність до інтерпретації та смислового занурення, тоді як каліграфічне письмо закріплює ці процеси на тілесному рівні, перетворюючи мислення на впорядковану, ритмічну діяльність. Разом вони утворюють цілісний педагогічний комплекс, спрямований на розвиток глибини сприйняття й стійкості уваги [14].

Особливо яскраво єдність педагогічного та естетичного вимірів письма простежується в східних традиціях каліграфії. У китайській та японській культурі ієрогліфічний знак є не просто носієм значення, а самостійною композиційною одиницею, в якій лінія, пауза, порожнеча й ритм утворюють цілість. Каліграфія тут функціонує як практика самозосередження, внутрішньої дисципліни та естетичного пізнання, де навчання письма одночасно є навчанням уваги й гармонії [2].

Цей естетичний принцип не є чужим і для європейської традиції. Середньовічні рукописні манускрипти, а також адміністративні та бухгалтерські книги ранньомодерної доби демонструють, що культура письма охоплювала не лише «високі» тексти, а й повсякденні форми фіксації реальності. Ритмічна впорядкованість, візуальна ясність і акуратність записів виконували не лише практичну, а й світоглядну функцію, формуючи ставлення до тексту як до відповідального акту мислення. Навіть облік і рахування поставали як діяльність, що вимагала внутрішньої дисципліни та поваги до форми [3; 6].

Таким чином, у педагогіці початкової школи каліграфія може розглядатися як багатофункціональний інструмент, що поєднує когнітивний, виховний та естетичний потенціал. Вона сприяє розвитку тривалої уваги, протидіє фрагментації мислення й залучає учнів до культури повільного, осмисленого навчання. У цифрову епоху, де домінує швидкість і поверховість, саме такі практики набувають стратегічного значення для збереження цілісності освітнього процесу.

Висновки. Проведений міждисциплінарний аналіз дає підстави розглядати каліграфію не як другорядну або застарілу шкільну навичку, а як цілісну освітню практику з виразним когнітивним, педагогічним та естетичним потенціалом. Історико-педагогічна перспектива засвідчує, що рукописне письмо впродовж століть виконувало функцію формування культури уваги, дисципліни мислення та відповідального ставлення до тексту, виходячи далеко за межі утилітарної фіксації мовлення.

Сучасні нейрокогнітивні дослідження підтверджують, що письмо від руки активізує інтегровані нейронні мережі, поєднуючи моторні, зорово-просторові та мовні компоненти діяльності мозку [4; 5; 7; 9]. Каліграфічне письмо, завдяки своїй уповільненості й вимозі до точності, створює

сприятливі умови для розвитку тривалої уваги, виконавчих функцій і глибшого опрацювання навчального матеріалу. У педагогічному вимірі це надає каліграфії особливої цінності в умовах поширення кліпового мислення та фрагментації уваги в цифрову епоху [14; 11; 13].

Естетичний аспект каліграфії доповнює її когнітивне значення. Як східні традиції письма, так і європейська рукописна культура – від середньовічних манускриптів до утилітарних бухгалтерських книг – демонструють, що впорядкованість, ритм і ясність письма були нормою мислення й культурної саморегуляції [3; 6]. У цьому сенсі каліграфія виступає не лише навчальною, а й культуротворчою практикою [2; 15; 16].

Отже, осмислене повернення каліграфії або її елементів у початкову освіту слід розглядати не як реставрацію минулого, а як стратегічну відповідь на виклики сучасної цифрової трансформації освіти. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку педагогічних моделей інтеграції каліграфічного письма в сучасні навчальні програми та на вивчення його довготривалого впливу на когнітивний і особистісний розвиток учнів.

Література:

1. Ingold, T. (2007). *Lines: A Brief History*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203961155>
2. Cheng, F. (2002). *Chinese Calligraphy*. Thames & Hudson.
3. Ong, W. J. (2002). *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*. Routledge.
4. Berninger, V. (2000). Development of language by hand and its connections with language by ear, mouth, and eye. *Topics in Language Disorders*, 20(4), 65–84. <https://doi.org/10.1097/00011363-200020040-00007>.
5. James, K. H., & Engelhardt, L. (2012). The effects of handwriting experience on functional brain development in pre-literate children. *Trends in Neuroscience and Education*, 1(1), 32–42. <https://doi.org/10.1016/j.tine.2012.08.001>
6. Sennett, R. (2008). *The Craftsman*. Yale University Press. <https://yalebooks.yale.edu/book/9780300151190/the-craftsman/>
7. Berninger, V. (2015). *Development of Language by Hand and Brain*. Psychology Press.
8. Berninger, V., Abbott, R., Jones, J., Wolf, B., Gould, L., Anderson-Youngstrom, M., Shimada, S., & Apel, K. (2006). Early development of language by hand: Composing, reading, listening, and speaking connections; three letter-writing modes; and fast mapping in spelling. *Developmental Neuropsychology*, 29(1), 61–92. https://doi.org/10.1207/s15326942dn2901_5
9. Berninger, V., & Richards, T. (2010). Inter-relationships among behavioral markers, genes, brain, and treatment in dyslexia and dysgraphia. *Future Neurology*, 5(4), 597–617. <https://doi.org/10.2217/fnl.10.22>
10. Longcamp, M., Zerbato-Poudou, M.-T., & Velay, J.-L. (2005). The influence of writing practice on letter recognition in preschool children: A comparison between handwriting and typing. *Acta Psychologica*, 119(1), 67–79. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2004.10.019>

11. Mangen, A., & Velay, J.-L. (2010). Digitizing Literacy: Reflections on the Haptics of Writing. In M. H. Zadeh (Ed.), *Advances in Haptics*. IntechOpen. <https://doi.org/10.5772/8710>
12. Longcamp, M., Boucard, C., Gilhodes, J.-C., Anton, J.-L., Roth, M., Nazarian, B., & Velay, J.-L. (2006). Learning through hand- or typewriting influences visual recognition of letters. *Neuroscience Letters*, 398(1–2), 52–56. <https://doi.org/10.1016/j.neulet.2005.12.043>
13. Udovychenko, L. (2025). Deep Reading and Cognitive Development in the Digital Age – Challenges and Educational Strategies. *The Modern Higher Education Review*, 10, 249–269. <https://doi.org/10.28925/2617-5266/2025.1011>
14. Afflerbach, P., & Cho, B.-Y. (2009). Identifying and describing constructively responsive comprehension strategies in new and traditional forms of reading. In S. E. Israel & G. G. Duffy (Eds.), *Handbook of Reading Comprehension Research*. Lawrence Erlbaum Associates. <https://doi.org/10.4324/9781315759609>
15. Ko, Y.-F. (2015). Calligraphy as moral and aesthetic education in East Asia. *Educational Philosophy and Theory*, 47(6), 613–627. <https://doi.org/10.1080/00131857.2014.964161>
16. Shi, X. (2023). An Aesthetics of Chinese Calligraphy. *Philosophy Compass*, 18(5), e12912. <https://doi.org/10.1111/phc3.12912>

References:

1. Ingold, T. (2007). *Lines: A Brief History*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203961155>
2. Cheng, F. (2002). *Chinese Calligraphy*. Thames & Hudson.
3. Ong, W. J. (2002). *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*. Routledge.
4. Berninger, V. (2000). Development of language by hand and its connections with language by ear, mouth, and eye. *Topics in Language Disorders*, 20(4), 65–84. <https://doi.org/10.1097/00011363-200020040-00007>
5. James, K. H., & Engelhardt, L. (2012). The effects of handwriting experience on functional brain development in pre-literate children. *Trends in Neuroscience and Education*, 1(1), 32–42. <https://doi.org/10.1016/j.tine.2012.08.001>
6. Sennett, R. (2008). *The Craftsman*. Yale University Press. <https://yalebooks.yale.edu/book/9780300151190/the-craftsman/>
7. Berninger, V. (2015). *Development of Language by Hand and Brain*. Psychology Press.
8. Berninger, V., Abbott, R., Jones, J., Wolf, B., Gould, L., Anderson-Youngstrom, M., Shimada, S., & Apel, K. (2006). Early development of language by hand: Composing, reading, listening, and speaking connections; three letter-writing modes; and fast mapping in spelling. *Developmental Neuropsychology*, 29(1), 61–92. https://doi.org/10.1207/s15326942dn2901_5
9. Berninger, V., & Richards, T. (2010). Inter-relationships among behavioral markers, genes, brain, and treatment in dyslexia and dysgraphia. *Future Neurology*, 5(4), 597–617. <https://doi.org/10.2217/fnl.10.22>
10. Longcamp, M., Zerbato-Poudou, M.-T., & Velay, J.-L. (2005). The influence of writing practice on letter recognition in preschool children: A comparison between handwriting and typing. *Acta Psychologica*, 119(1), 67–79. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2004.10.019>
11. Mangen, A., & Velay, J.-L. (2010). Digitizing Literacy: Reflections on the Haptics of Writing. In M. H. Zadeh (Ed.), *Advances in Haptics*. IntechOpen. <https://doi.org/10.5772/8710>

12. Longcamp, M., Boucard, C., Gilhodes, J.-C., Anton, J.-L., Roth, M., Nazarian, B., & Velay, J.-L. (2006). Learning through hand- or typewriting influences visual recognition of letters. *Neuroscience Letters*, 398(1–2), 52–56. <https://doi.org/10.1016/j.neulet.2005.12.043>
13. Udovychenko, L. (2025). Deep Reading and Cognitive Development in the Digital Age – Challenges and Educational Strategies. *The Modern Higher Education Review*, 10, 249–269. <https://doi.org/10.28925/2617-5266/2025.1011>
14. Afflerbach, P., & Cho, B.-Y. (2009). Identifying and describing constructively responsive comprehension strategies in new and traditional forms of reading. In S. E. Israel & G. G. Duffy (Eds.), *Handbook of Reading Comprehension Research*. Lawrence Erlbaum Associates. <https://doi.org/10.4324/9781315759609>
15. Ko, Y.-F. (2015). Calligraphy as moral and aesthetic education in East Asia. *Educational Philosophy and Theory*, 47(6), 613–627. <https://doi.org/10.1080/00131857.2014.964161>
16. Shi, X. (2023). An Aesthetics of Chinese Calligraphy. *Philosophy Compass*, 18(5), e12912. <https://doi.org/10.1111/phc3.12912>

Журнал

«Вісник науки та освіти»

№ 12(42) 2025

Формат 60x90/8. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 8,2.
Зам. 1

Видавець:

Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління
Свідоцтво серія ДК №4957 від 18.08.2015 р., Андріївський узвіз, буд.11, оф 68, м. Київ, 04070.

Підготовлено рекламним агентством

«GoToPrint» Адреса, Україна, Київська обл., м. Київ, вул. Льва Толстого, 63
тел.+38073 996 46 57, +38050 771 27 31, e-mail: gotoprint@gmail.com